

Causaal redeneren in een historische context

Vak
Geschiedenis
Leerjaar / sector
Leerjaar 4, vmbo-tl; geschikt voor alle leerjaren van vmbo, havo, vwo
Context
De leerlingen oefenen met het schrijven van een korte tekst waarin causale redematies in een historische context zichtbaar worden, in dit lesvoorbeeld de economische situatie in Nederland tussen 1945 en 1960 (tijdvak 10). De leraar geeft feedback op de geschreven teksten middels de werkvorm 'hele-klas-feedback' en laat leerlingen groeien in de vaardigheid om oorzaak-gevolg-redematies te beschrijven.   Het leren causaal redeneren, dus in termen van oorzaken en gevolgen kan in elk leerjaar en in elke sector worden uitgevoerd en worden toegepast op andere historische gebeurtenissen en ontwikkelingen.
Leerdoelen
<i>Leerdoel lange termijn:</i> Ik leer relaties leggen en beschrijven tussen oorzaken en gevolgen van historische gebeurtenissen of ontwikkelingen.   <i>Leerdoel van deze lessen:</i> Ik kan een oorzaak-gevolg redenering in eigen woorden opzetten met betrekking tot de economische gebeurtenissen en ontwikkelingen in Nederland tussen 1945 en 1960.   <i>Succescriteria van deze lessen:</i> Ik kan: • oorzaken en gevolgen van de invoering van het distributiesysteem onderscheiden; • uit een (leer)tekst informatie selecteren en die in eigen woorden in een logisch verhaal over oorzaken en gevolgen verwerken; • een oorzaak-gevolg-redematie opzetten en daarbij signaalwoorden gebruiken; • in mijn redematie aandacht besteden aan (in ieder geval) de volgende begrippen: ○ Wederopbouw ○ Schaarste ○ Economische groei ○ Het Marshallplan ○ Welvaartsstijging ○ Consumptiemaatschappij
Aantal lessen
2 lessen

Fase(n) van de FE-cyclus

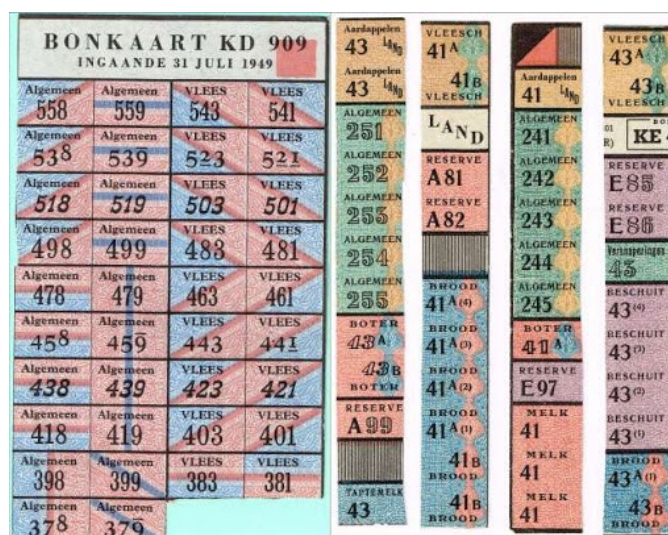

Deze lessen gaan over het herkennen van oorzaak en gevolg. Tijdens deze lessen komen alles fasen van de FE-cyclus aan bod. In de twee beschreven lessen is er bijzondere aandacht voor fase 3 en fase 4, waarbij de werkvorm 'hele-klas-feedback' wordt ingezet.

Uitvoering lesactiviteit

Materialen / hulpmiddelen

- Om de interesse van leerlingen te wekken, kunnen originele bonkaarten worden gebruikt. Deze zijn online te koop via tweedehandswebsites. De bonkaarten kunnen ook digitaal worden weergegeven via een beamer. Let op: het moeten bonkaarten zijn uit de periode **ná** de Tweede Wereldoorlog. Een voorbeeld:

- Kaartjes, waarop leerlingen hun redentatie kunnen uitschrijven en die de leraar kan innemen om feedback op te geven. De kaartjes zijn zo ontworpen dat leerlingen hun voortgang in beeld krijgen dus met twee ruimtes waarin leerlingen hun redentaties kunnen noteren. Zie bijlage 1.

Vorbereiding

- Zie Materialen.

Lesopzet globaal

Les 1

- De leraar wekt de interesse bij leerlingen door primair bronnenmateriaal te tonen: bonkaarten uit periode ná de Tweede Wereldoorlog.
- De leraar daagt leerlingen uit om dit verschijnsel te verklaren in een tekst (een 'redentatie'). De leraar bespreekt de succescriteria en de te gebruiken hulpmiddelen (tekstboek) en geeft zo duidelijkheid aan de leerlingen.

- De leerlingen schrijven hun redentatie (zelfstandig, alleen).
- De leraar verzamelt deze geschreven redentaties. De leraar analyseert deze redentaties en geeft geen individuele feedback maar Hele-Klas-Feedback (zie bijlage 2).

Les 2

- De leraar koppelt de hele-klas-feedback terug aan de klas.
- De leerlingen schrijven, met behulp van de Hele-Klas-Feedback, een verbeterde redentatie.
- De leraar laat de leerlingen (in twee of drie groepen) elkaars redentatie lezen en laat deze op een kwalitatieve volgorde leggen (op basis van de succescriteria en de Hele-Klas-Feedback). De beste twee of drie redentaties worden klassikaal besproken en vergeleken met de Hele-Klas-Feedback.

Lesopzet gedetailleerd

Deze les past bij het bestuderen van de periode na de Tweede Wereldoorlog. De focus ligt op het economische domein. Kernwoorden zijn: wederopbouw, schaarste, economische groei, het Marshallplan, welvaartsstijging en de consumptiemaatschappij.

Les 1

Interesse wekken

De leraar wekt de interesse bij leerlingen door primair bronnenmateriaal te tonen: bonkaarten uit de periode ná de Tweede Wereldoorlog. Bijzonder, omdat bij veel leerlingen het beeld bestaat dat een distributiesysteem gekoppeld is aan oorlog. Dat klopt, want zowel in de Eerste Wereldoorlog als in de Tweede Wereldoorlog werd een distributiesysteem ingezet tegen schaarste. Deze les sluit aan bij deze misconceptie van leerlingen om hun denken te activeren. De leraar gaat daarover met leerlingen in gesprek.

Leeractiviteit met leerdoel en succescriteria

De leraar daagt leerlingen uit om het verschijnsel van bonkaarten ná de Tweede Wereldoorlog te verklaren door een tekst te schrijven waarin oorzaken en gevolgen zichtbaar worden. Deze tekst wordt een 'redentatie' genoemd. De leraar bespreekt de succescriteria met de leerlingen en checkt of leerlingen het verschil kunnen uitleggen tussen oorzaken en gevolgen, bijv. aan de hand van een hedendaags voorbeeld, en of ze weten wat signaalwoorden zijn die passen bij oorzaak en gevolg (fase 1).

Als de leerlingen over een tekstboek beschikken kan de leraar aangeven welke stukjes tekst uit het tekstboek gebruikt kunnen worden om tot een goede redentatie te komen. De leraar geeft een aantal historische begrippen die in de redentatie verwerkt moeten worden. Dit zijn (bijvoorbeeld):

1. Wederopbouw
2. Schaarste
3. Economische groei
4. Het Marshallplan
5. Welvaartsstijging
6. Consumptiemaatschappij

De leraar geeft aan dat zowel deze historische begrippen en signaalwoorden onderstreept moeten worden.

De leerlingen schrijven hun redentatie op (fase 2). Dit doen ze zelfstandig en alleen. De rol van de leraar is om rond te lopen en aanwijzingen te geven. Dit kan door leerlingen uit te dagen om explicieter te zijn ('wat bedoel je hiermee?' of 'leg dit verband eens uit') en om signaalwoorden en historische begrippen (zie fase 1) te laten onderstrepen. De lengte van de redentatie kan verschillen per niveau en leerjaar waarin deze werkvorm wordt uitgevoerd.

Hele-klas-feedback (proces)

De leraar verzamelt deze geschreven redentaties. De leraar analyseert deze redentaties en geeft geen individuele feedback maar gebruikt de werkvorm 'Hele-klas-feedback (zie bijlage 2). Het principe achter deze manier van feedback geven is als volgt:

- Het levert tijdwinst op voor de leraar: in plaats van gedetailleerde feedback per leerling kan de leraar de meest voorkomende fouten bundelen en terugkoppelen aan de klas.
- Het levert de leraar in één oogopslag een beeld op waar de leraar in de volgende les expliciet aandacht aan moet besteden.
- Het geeft de leraar de mogelijkheid om de volgende les te starten met een presentatie van voorbeelden van werk van leerlingen. Deze voorbeelden kunnen besproken worden voordat de leerling zijn of haar product gaat verbeteren. Er kan gestart worden met typische fouten of met een uitwerking die voldeed aan de vooraf gestelde succescriteria ('Kodak-momentje').
- Het zorgt ervoor dat een leerling actief aan de slag moet met de gegeven feedback. Het zweert komt op de juiste rug: de leerling gaat zijn of haar werk verbeteren in de les terwijl de leraar heel gericht kan bijsturen.

Hele-klas-feedback (inhoud)

Het analyseren van redematies van leerlingen levert een beeld op van veel voorkomende fouten en inhoudelijke misconcepties bij leerlingen. Een aantal voorbeelden zijn:

- Leerlingen noteren historische begrippen maar geven hier geen betekenis aan. De leerling toont onvoldoende aan het begrip volledig te begrijpen. Dit is te zien in de voorbeelduitwerking van leerling A (zie bijlage 4). De leerling schrijft op dat het Marshallplan zorgde voor economische groei. De betekenis van het begrip 'het Marshallplan' is onvoldoende uitgewerkt. De feedforward die een leraar kan geven is: 'Hoe kun je dit begrip zo omschrijven dat een andere leerling het volledig kan begrijpen?'.
- Leerlingen maken in een tekst te grote stappen, vaak door het gebruik van het signaalwoord 'daarom'. Dit is te zien in de voorbeelduitwerking van leerling A (zie bijlage 4). Het 'daarom' is onvoldoende uitgewerkt. De feedforward die een leraar kan geven is: 'Welke zin moet je nog toevoegen waardoor het 'daarom' veel duidelijker gaat worden?'.
- Leerlingen kunnen de relatie tussen welvaartstijging en een consumptiemaatschappij vaak alleen als een gevolg van economische groei zien. Terwijl dit proces hand in hand gaat en beide ook een oorzaak zijn van economische groei. De feed forward die een leraar kan geven is: 'Kun je zowel oorzaken als gevolgen beschrijven van economische groei?'.

Les 2

De leraar koppelt de hele-klas-feedback terug aan de klas (fase 4). Dit kan door het ingevulde schema (zie bijlage 3) te tonen via de beamer of digiboard of om per leerling uit te printen (op 1 A4). De leraar bespreekt:

- de 'Kodak-momentjes' (voorbeelden van excellent werk van een leerling);
- de inhoudelijke misconcepties (bijsturen op terrein van kennis);
- de vooraf doordachte punten die besproken moeten worden (beperk dit tot twee punten).

Voorbeelden kunnen zijn:

- a) het ontbreken van signaalwoorden.
- b) het geven van te summiere uitleg bij bepaalde historische begrippen.

De leerlingen schrijven, met behulp van de werkvorm 'hele-klas-feedback, een verbeterde redematie (fase 5). Hierbij gaan leerlingen aan de slag met de twee bovenste kolommen:

- Wat hadden andere leerlingen 'goed gedaan' wat ik nog niet heb? Leerlingen kunnen hun werk vergelijken met elkaar en hun eigen product beter maken.
- Welke aandachtspunten geeft de leraar bij 'verbeteren in het werk' en is dit van toepassing op mijn product?

Afsluitende activiteit

De leraar laat de leerlingen (in twee of drie groepen) elkaars redematie lezen en laat deze op een kwalitatieve volgorde leggen (op basis van de succescriteria en de Hele-Klas-Feedback). De beste twee of drie redematies worden klassikaal besproken en vergeleken met de Hele-Klas-Feedback. De beste twee of drie redematies kunnen door de leraar in een volgende opdracht worden ingezet als *good practice* of om samen met de klas succescriteria te bepalen bij deze uitgewerkte voorbeelden. Scan of fotografeer deze voorbeelden dus als leraar en sla deze op zodat ze hergebruikt kunnen worden.

Differentiatie en variatie

- Bij fase 1 (verwachtingen verhelderen) kan er gedifferentieerd worden in niveau: Bij hogere niveaus kunnen de succescriteria samen met leerlingen worden opgesteld. Bij lagere niveaus kunnen de signaalwoorden opgeschreven worden die leerlingen moeten gebruiken in de tekst. Denk aan de volgende woorden: daardoor, omdat, nadat, dus, enzovoorts.
- Bij fase 5 (vervolgacties ondernemen: onderwijs & leren aanpassen) kan de leraar voor leerlingen die een goed product hebben geleverd een keuze maken om deze leerlingen in te zetten als leerbron voor andere leerlingen óf door leerlingen een nieuwe casus te geven waarin ze opnieuw een oorzaak-gevolg redenering moeten beschrijven (verdieping, verbreding) over een andere historische context.

Terugblik en tips van de ontwikkelaar

Reflectie op de aanpak

Door leerlingen redeneringen te laten uitschrijven en deze te analyseren krijgen zowel leerling als leraar goed inzicht in een centrale vaardigheid in het geschiedenisonderwijs. Leerlingen ervaren het als positief om hun werk te mogen verbeteren, zeker omdat de groei in de opbouw van een tekst zichtbaar wordt. De leraar bespaart tijd door de Hele-Klas-Feedback doordat de leraar én feedback geeft én een lesvoorbereiding maakt.

Tips voor gebruikers

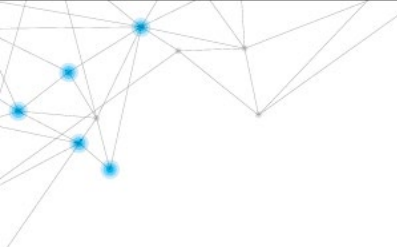
Het gebruik van Hele-Klas-Feedback kan op vele onderdelen in een les worden ingezet. Denk bijvoorbeeld aan spotprentanalyse, chronologieopdrachten of bronnenanalyse. Alles staat of valt met duidelijke succescriteria, een behapbare en duidelijke taak voor de leerling en tijd in de les om de feedback door de leerling te laten verbeteren terwijl de leraar in de buurt is.

Auteur(s)

Naam auteurs

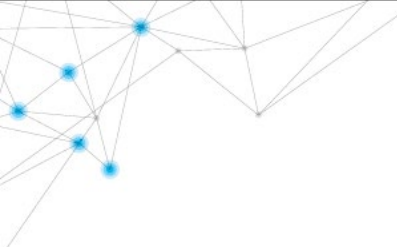

Robbert-Jan Poortvliet is docent geschiedenis op het Calvin College in Zeeland en lerarenopleider en vakdidacticus op Fontys Lerarenopleiding Geschiedenis in Tilburg. Daarnaast traint hij als zelfstandig onderwijsadviseur groepen docenten en onderwijskundige leiders bij het implementeren van formatief handelen.

Bijlage 1 Format kaartjes

Eerste redentatie: <i>Waarom er nog bonkaarten na 1945 werden gebruikt in Nederland en wat waren de gevolgen hiervan?</i>	Verbeterde redentatie: <i>Waarom er nog bonkaarten na 1945 werden gebruikt in Nederland en wat waren de gevolgen hiervan?</i>

Bijlage 2 Format Hele-klas-feedback

Goed gedaan:	Verbeteren in het werk:
Bespreken in de les door de leraar:	Misconcepties (inhoudelijke fouten):
Kodak-momentjes:	

Bijlage 3 Format Hele-Klas-Feedback (ingevuld voorbeeld)

Goed gedaan: - Begrippen worden goed gehanteerd en uitgelegd. - Pieter: goede koppeling tussen Marshallplan en economische groei! - Anne: uitleg van consumptiemaatschappij is duidelijk beschreven.	Verbeteren in het werk: - Onderstrepen van historische begrippen. - Voeg toe als signaalwoord: hierdoor - Een conclusie: dáárom waren er bonnen na WOII...
Bespreken in de les door de leraar: - Begin van een redentatie: hoe begin je? - Einde van een redentatie: hoe sluit je af?	Misconcepties (inhoudelijke fouten): - Aandacht voor begrip: welvaartsstijging.
Kodak-momentjes: - Laure: prachtig omschreven! - Willem: qua vorm interessant: duidelijke structuur!	

Bijlage 4 Voorbeelden van leerling uitwerkingen (vmbo-4, tl)

Leerling A:

was
 NL verwoest en geplunderd, met de economie en de welvaart ging het slecht. Alles moet wederopgebouwd worden. (Daarom) zijn er nog voedselbonnen na de Woz. Omdat veel burgers voedselbonnen krijgen is NL een verzorgingsstaat, de overheid helpt de "Zwakken". De economische groei in NL kwam nadat de VS het Marshall plan instelde in 1948. de economische groei zorgde voor welvaart, dus ook had de overheid meer geld, dat kon worden uitgegeven aan de verzorgingsstaat, en hebben mensen een sociale zekerheid. → uitwerkingen.

Leerling B:

2de wereldoorlog
 In de oorlog hadden mensen bonnen nodig om te eten en spullen te kopen, omdat anders alles veel te snel op zou zijn. Na de oorlog was Nederland verwoest en geplunderd. Daarna waren er nog steeds bonnen nodig. De wederopbouw zou een enorme opgave worden. Hierna kwam er een economische groei in Nederland, dus ging het ook beter met de welvaart. Na de oorlog werd Nederland jaren later een verzorgingsstaat. Er kwam een Consumptiemaatschappij, dus mensen gingen meer geld uitgeven en de overheid kreeg meer geld binnen. Daardoor werd Nederland een verzorgingsstaat.